

Rzeczywistość i zmyslenie
Światy przedstawione
w literaturze i kulturze
XIX–XXI wieku

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3583

Rzeczywistość i zmyślenie
Światy przedstawione
w literaturze i kulturze
XIX–XXI wieku

pod redakcją

Anny Szawerny-Dyrzki i Grażyny Maroszczuk

Redaktor serii: Historia Literatury Polskiej
MAREK PIECHOTA

Recenzent
ZDZISŁAWA MOKRANOWSKA

Na okładce wykorzystano motyw graficzny autorstwa Rafaela Pinto

Redaktor
MAGDALENA KOPEĆ

Projektant okładki
PAULINA DUBIEL

Korektor
KAROL DZIADAS

Łamanie
BOGUSŁAW CHRUŚCIŃSKI

Copyright © 2017 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-8012-3091-4
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-8012-3092-1
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
e-mail: wydawus@us.edu.pl

Wydanie I. Ark. druk. 12,75. Ark. wyd. 14,5.
Papier offset. kl. III, 90 g Cena 26 zł (+ VAT)

Druk i oprawa: „TOTEM.COM.PL Sp. z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Spis treści

Słowo wstępne	7
IZABELA KACZMARZYK	
Górnośląski krajobraz industrialny w tekstach kultury od końca XVIII wieku do początków XX wieku	9
ANNA MĘŻYK-MAZUR	
Jednostka niepełnosprawna a społeczeństwo w kontekście problemu inności w literaturze XIX i XX wieku	25
MARZENA SZUGIERO	
„Czarne łądy” Wandy Melcer wobec form egzotyzacji tradycyjnej społeczności żydowskiej	37
ALEKSANDRA SMUSZ	
Transponowanie powszedniości na niezwykłość w opowiadaniach Brunona Schulza	51
IWONA WIECZOREK-BARTKOWIAK	
„(Od)ręczne” konstrukcje narracji w powojennej prozie nurtu wiejskiego	67
KAROLINA KOWALCZYK	
Sposoby osvajania rzeczywistości w powieściowym cyklu fantasy Jarosława Grzędowicza	81
ANNA TRYKSZA	
O przemianach tradycyjnej fabularności w prozie polskiej schyłku XX wieku (na przykładzie <i>Kino-lino</i> Grzegorza Strumyka)	91

MAŁGORZATA MIESZEK „Swojskie” i „obce” w twórczości dla dzieci Wojciecha Widłaka	105
KATARZYNA SZKARADNIK <i>Genius loci</i> ustrońskich Goji w <i>Dzienniku</i> Józefa Pilcha	125
MAŁGORZATA MEDECKA Prywatność i polityka w (auto)biografiach żon i córek mężów stanu	139
URSZULA TROJANOWSKA Osobliwe warianty realności w utworach fantastycznych Jeleny Dołgopiat i Anny Starobiniec	151
RAFAŁ SIWICKI Inicjacja w dorosłość jako ponowne tworzenie świata w opowiadaniu Czyn- giza Ajtmatowa <i>Łaciaty pies biegnący brzegiem morza</i>	171
SVITLANA BOGDAN Przeciwstawność <i>wojny i pokoju</i> w listach Łesi Ukrainki	185
Indeks osobowy (opracowała Joanna Zwierzyńska)	199

Słowo wstępne

W 2015 roku ukazały się w Wydawnictwie Uniwersytetu Śląskiego dwa związane ze sobą zbiory szkiców poświęcone światom przedstawionym w literaturze i kulturze. Pierwszy z nich mówił o „świecie bliskim i świecie dalekim w staropolskich przestrzeniach”, drugi o „światach oświeconych i romantycznych” (parafrazujemy tu tytuły obu tomów). Zbiór, który właśnie oddajemy do rąk Czytelników, kontynuując badania nad rzeczywistością przedstawioną i fikcją, obejmuje szerokie spektrum czasowe od XIX do XXI wieku. Jest oczywiste, że taka rozpiętość musi się wiązać z wielką różnorodnością przedmiotu badań. Autorzy analizują utwory odmienne gatunkowo (dokument literacki, różne odmiany powieści, narracje autobiograficzne, fantastyka, proza dla dzieci, epistolografia), podejmujące różnorodne tematy, kierowane do szerokiego grona odbiorców. Tym, co łączy szkice zgromadzone w zbiorze, jest refleksja nad sposobem istnienia świata realnego w prozie narracyjnej. Wszystkie dotyczą zatem uniwersalnego zagadnienia relacji między prawdą a zmyśleniem i próbują odpowiedzieć na pytanie, w jaki sposób świat rzeczywisty jest wyrażany w języku (zwłaszcza w języku artystycznym). Autorzy, podejmując ten trop, odnajdują w interpretowanych tekstach wielorakie „światy możliwe” – w sensie, jakie temu pojęciu nadał Umberto Eco w pracy *Lector in fabula*. Podobnie jak dla tego badacza, tak i dla autorów prezentowanego zbioru światy możliwe są „operatorami lektury”. Zofia Mitosek (w recenzji książki Eco) pisze, że tworzą one „«życzeniową» rzeczywistość czytelnika, odpowiadającą po stronie dzieła rzeczywistości przedstawionej w narracji i konfrontowanej z encyklopedią tegoż czytelnika”. Światy możliwe w każdym z omawianych w niniejszym tomie dzieł okazują się inne, co zależy od zaprogramowanej w nich przez autora sytuacji narracyjnej, konstrukcji fabuły, a także od przyjętej przez badacza optyki interpretacyjnej. W efekcie otrzymujemy wielorakie propozycje odczytań kreowanych światów, które prowadzą odbiorcę raz w stronę rzeczywistości realnej, innym razem w stronę wyobraźni i metafory. Rozważania dotyczące

na przykład obecnych w tekstach kultury krajobrazów Górnego Śląska, (auto)-biograficznych wspomnień żon mężów stanu, listów Łesi Ukrainki, reportaży Wandy Melcer, problemu inności w literaturze, czy też dziennika Jerzego Pilcha, bliższe są biegunowi realności. Ku wyobraźni i zmyśleniu prowadzą nas między innymi autorzy artykułów o twórczości dla dzieci Wojciecha Widłaka, prozie Brunona Schulza, cyklu fantasy Jarosława Grzędowicza, opowiadaniu Czyngiza Ajtmatowa. Zebrane w tomie szkice, reprezentując różne metodologie i dyskursy badawcze, stanowią interesujący przegląd form narracyjnych (literackich i paraliterackich), wpisujący się w rozległy nurt badań nad przemianami w prozie od XIX wieku do współczesności.

Układem książki rządzi chronologia. Ostatnie trzy teksty dotyczą literatury obcojęzycznej i też ułożone zostały w porządku powstawania analizowanych w nich tekstów.

*Anna Szawerna-Dyrszka
Grażyna Maroszczuk*